

V hribih.

Spisala Zofka Kvedrova.

o so vam majhne vasi v hribih.

Majhne, raztrgane vasi daleč v hribih, ki so porasli z gostimi gozdovi. Samotna pota se vijejo iz dežele v stran v te zapuščene, daljnje kraje.

Na kakem holmu stoji ubožna cerkev, nekaj hiš se tišči okrog nje, a dalje od nje je samota. Revne njive, siromašni travniki, peščeni pašniki, a naokrog gozd.

In v teh tihih dolinah, po teh neprijaznih bregovih so razsejana človeška bivališča kakor gnezda plahih, samotarskih ptic.

Po petnajst, dvajset hiš je široko narazen postavljenih ob slabi, od hudournikov razriti cesti. Vsak zase živijo ti ljudje in hiše se vedno bolj odmikajo ven iz vasi. Ure hodiš po gozdu, pa nenadoma naletiš na par koč sredi bornih ograd, kakor bi se skrivale pred svetom.

Tiho je po teh krajih. A po zimi, kadar zapade sneg, obmolkne, pritaji se vse. Če se zgane veja v gozdu, sliši se daleč in dolgo. Temno stoje gozdovi, nepregledni, brezkraini. Težko pripognjeni stoje pod debelim snegom, ki se neprestano siplje izpod sivega, čemerne neba. Vasi in koč dremljejo v globokem zimskem molku.

Vsak teden ali vsakih štirinajst dni enkrat se vozi pošta mimo po zameteni cesti in še dalje v hribih hodi samo poštni sel skozi molčeče gozde. Nevarni zameti krijejo pota; malokdo si upa v sosednjo vas. Ni sledu na belem snegu, in če dohiti prezgodnja noč potnika v samoti, je izgubljen. Mnogokrat ga šele pomladi najdejo kje ob potu.

Ljudje samotarijo tod okrog. Molčeči so in kratkih besed. Njih kretnje so počasne, vedno isti izraz leži na njih obrazih. Kdor jih ne pozna, bi mislil, da so topi in zabiti.

Ali niso. Če jim pogledaš v oči, vidiš, da so nekako neprisotne, obrnjene bogve kam. In čelo jim je namršeno kakor pri težkih mislih. Vedno so vtopljeni v razmišljanje. Upognjeni hodijo, kakor bi nosili težko breme na ramah.

Kaj tuhtajo, kaj razmišljajo?!

Čudne so njih misli, ti jih ne ugameš. Zamišljeni so in temni pri delu, še bolj zamišljeni so v cerkvi; njih ljubezen je zamišljena in njih veselje. Ti čutiš, za vsako njih besedo se skriva kdo-

ve kaj; in za tem njih življenjem, ki ga vidiš, živi še drugo življenje v njih mislih, zagonetnejše, temnejše, viharnejše.

Poznaš jih in jih ne poznaš. Živiš med njimi, govoriš ž njimi, a daleč so ti, tuji, kakor da jih nisi videl nikoli. Misliš si: ni ga mirnejšega človeka pod solncem, ni ga pohlevnejšega; a neki dan zveš, da je zbil tega ali onega skoro do smrti, da ga je zaklal brez-čutno kakor živinče.

Pa tvoj sosed. Starejši mož je, pameten mož. Kakor iz jekla je, kakor brez čustva je. Ta ni nikoli koga pobožal, žena trepetala, otroci beže pred njim, trd je, kamenitega srca. Ali umrje mu žena — tista žena, s katero prej ni govoril kakor s človekom sebi enakim — in zdaj leži na kolenih pred njenimi parami in joka mehak in v solzah kakor dete.

Nekaj je v teh ljudeh, nekaj prikritega, tajnega, kar slutiš, ali ne poznaš. Vsi nosijo v sebi to moč, to silo, ki privre na dan nepričakovano, divje in zmagovito. Vsega človeka premeni v dobro ali v zlo, vse lastnosti poveča ali uniči, vse bitje, vse dotedanje življenje vrže iz tira.

Ne vselej. Mnogokrat ostane ta moč vedno zaprta v njih dušah; nikoli ne pobesni, nikoli ne vzplane. Ali ti čutiš, na očeh jim vidiš: vsi imajo to v sebi, nekaj temnega, neznanega, velikega; česa se moraš bati, kaj moraš spoštovati — sam ne veš.

Bilo je dekle v vasi. Mlado dekle, veselo, površno. Ne misli nič, živi brez glave, živi, kakor nanese slučaj. Prazno dušo ima in prazno srce, misliš. Omožiti se hoče, pa se posvetuje, koga bi vzela: vdovca, ki je bogat, fanta iz domače vasi ali od drugod. Vzela bi tega, pa ji ni dosti visok, vzela bi drugega, ali tisti ima rdečkaste lase. Misli, da ima vse rada, pa nima nobenega.

Nekoč pridejo komedijaši k župi. Sv. Genovefo igrajo in pasijonske igre. Vse hiti gledat. Dva, tri dni ostanejo in odidejo. Za kak dan pa zažene tisto dekle krik. Poleti na vas, bije se ob prsi in kriči: »Srce mi pogasite! Gorim! Kje je, kam je odšel?! Dušo mi je vzel, začaral me je! Tu notri me boli, tu v prsih me žge!«

In vsa podivja, vsa pobesni kakor od velike bolečine. Mirijo jo, ali ona jih ne sliši. Solze ji teko iz široko odprtih oči, ki se svetijo in gledajo nekam daleč; z rokami maha in tolče okrog sebe, pada na zemljo in se zopet dviga in venomer kriči: »Kje je, kam je šel?!«

Morajo jo zvezati in odpeljati v Ljubljano.

Zaljubila se je v tistega mladega komedijanta, ki je bil najlepši od vseh in ki je igral Krista.

In moški pridejo ob pamet od ljubezni v teh krajih. Mislil bi: ničesar ne čutijo, vseeno jim je to ali ono, ne brigajo se za nič. Skoro ne govore z dekletom, katero imajo radi; ali če se nasmehne drugemu, razlije se ljubezen kakor goreča lava iz njih srca. Obole, pobesne, ob pamet prihajajo in umirajo od ljubezni.

Čemerno živijo z ženo leta in leta, imajo otroke ž njo, mirni so in topi. Ali nenadoma jih nekaj zaloti; obmolknejo še bolj, potope se v čudna, temna razmišljanja. In neki dan zažgo hišo nad seboj, s sekiro beže za ženo, da jo uničijo, ker ji ne verujejo več. Zvežejo jih in odpeljejo. Črez leta prihajajo nazaj, tihi, s čudnimi, temnimi očmi — črez leta, ali nikoli več.

Taki so ljudje v teh krajih. Vsako leto pride kdo na vrsto v teh vaseh. Mlad fant ali star mož, dekle ali žena. Začudijo se sosedje, pozabijo in živijo dalje tihi, molčljivi, zamišljeni.

Proroki vstajajo med njimi, oznanjajo pokoro, razkladajo božje postave s čudnimi, zmedenimi besedami. Ljudje so, ki imajo prikazni med njimi, svetniki, žene, ki so zamaknjene.

Ljudstvo ima smešek na ustnicah: »Zmešalo se jim je!« Ali v očeh jim čitaš, da so se vse te besede, strastne, vroče, zmedene in nejasne, doteknile njih src, da so padle v njih duše kakor seme. Nekatero seme pade na kamen, ali na cesto ali v grmičevje, drugo pade na pripravljeno zemljo, raste in dozori. In tako taki ljudje, taki zasmehovani in vendar češčeni proroki ne izginejo nikoli v teh hribih.

Včasih je, kakor da so se misli, stare stoletja, zastavile v teh hribih in živijo v teh dušah od očeta do sina, vse do danes. Brzjavne žice so napeljane ob cestah, ali po močvirjih gore po noči še vedno luči čarovniške nad ukletimi zakladi. Kmet je učen, čita in piše, ali črnih mačk ga je strah, če jih sreča na večer. Peklenske oči imajo in ne daj Bog, da bi zalučal kamen vanje: sto bi jih skočilo iz tal in raztrgale bi ga na kose. Stare babe, čarovnice, tod še vedno uklinjajo živino; mrliča hodijo po skednjih in samotnih potih in prosijo za maše; ob ovinkih preže o polnoči goreče pošasti in mrtvaške rakve leže preko steze, kadar se kdo zakasni v krčmi.

Zato imajo take oči ti ljudje, take posebne, odsotne oči kakor s starih slik. Mnogo reči so že videli, ki se dandanes nič več ne vidijo zunaj v svetu.

Če bi prišel mož v te kraje, mož silnega glasu in velikih, gorečih oči, in bi jih z močnimi besedami zval s seboj, šli bi ž njim kamorkoli. Mohamed ali Križarji, nemški Luter ali hrvaški Gubec,

vsi bi našli tukaj pristašev. Ali danes ni več takih silnih prorokov in zapovedovalcev, četudi je še okrog po hribih ljudstva, ki bi jih umelo in poslušalo.

Ni še dolgo, kar se je nekdo obesil v teh hribih. In še tisto pomlad so se obesili še trije drugi iz njegove vasi. Nikdar prej se ni čulo v teh krajih, da bi bil kdo sam od sebe napravil svojemu življenju ta konec. Ali zdaj je prišlo nekaj kakor bolezen in štirje so se obesili eno pomlad.

Eden je videl sorodnika, ki je že mesece ležal v grobu, hoditi po noči okrog njegove hiše in za štirinajst dni ga ni človeka v vasi, ki bi ne srečal tega mrliča na vasi ali za vasjo, na polju ali kjerkoli.

Prenasičeni so z duhovi in prikaznimi od mladih nog; z maternim mlekom pijejo v se pravljice o čarovnicah, o zakletih živalih, o peklenskih pošastih in mrtvaških spominih in ni ga štiridesetletnega moža, ki bi že ne imel strašnih halucinacij, o katerih govori samo s pritajenim glasom in z grozo v očeh.

Bila sem takrat še doma. Prišla sem iz mesta in nisem verovala v vraže. Šla sem sama po noči na pokopališče in sem prinesla rož z grobov, da dokažem, da se ne bojim ničesar; o polnoči na vernih duš dan sem šla okrog cerkve in nič me ni bilo strah. In kadar so možje pri nas zvečer pripovedovali svoje strašne nočne doživljaje, polne duhov in pošasti, sem se smejala.

Nekoč smo govorili o kužnih boleznih, o črnih kozah, o koleri in o kugi. Strašne reči so pripovedovali vsi in nehote so vsi, ki so govorili, nekako poosebili te krvoločne bolezni. Čutila sem, kako so delovale vse njih besede name. Kadar so rekli »kuga«, se mi je srce za hip zaustavilo in mrzla groza me je obšla, kakor da bi začutila nekaj strašnega poleg sebe, neko pošastno, veliko in grozno žensko bitje. Bilo me je sram te groze, in da sama sebi dokažem, kako smešno je to čuvstvo, sem odšla ven na vrt. Bila je hladna in temna noč, tiha in brezglasna. Šla sem po travi, ki je bila mrzla in rosna, in s prsti sem se dotikala drevja, ki je raslo naokrog. Še vedno mi je srce nemirno bilo. In da se otresem tega neprijetnega čuvstva, sem se glasno zasmejala. Čudno je zazvenel moj prisiljeni smeh v temno noč in v tistem hipu sem odrevenela od nepopisne groze. Nekaj strašnega mi je zavreščalo v ušesih, nekaj mrzlega in mrtvaškega se je doteknilo mojih lic. Zakričala sem in zbežala proti hiši. Veje so mi razpraskale čelo, na ograji sem si odrlo roko, krilo sem si raztrgala, ali ničesar nisem videla. Planila sem v hišo, smrtno bleda in tresoč se. Dali so mi vode, in ko sem prišla k sebi, me je

bilo sram. Rekla sem, da sem mislila, da je neki človek na vrtu, zato sem se tako zbala.

Danes vem, da je bilo takrat prvikrat, ko so me dobili oni črni, samotni hribje v oblast; ona divja, zapuščena okolica, ki ima tako moč nad ljudmi, me je bila omamila.

Ne, ljudje, ki so rojeni, ki so odrasli v teh hribih, v teh groze in straha polnih pripovedih, v živih predstavah raznih strahot, oni ne morejo biti drugačni, nego so. Čudne moči spe v njih, lastnosti, ki jih ni pri ljudeh v prijaznih, svetlih in cvetočih ravninah. Vsak kraj ima svoje ljudi in ta kraj ne more imeti drugačnih, nego so ti ljudje s sredovečnimi instinkti v dušah, ki žive tudi svoje samotno življenje, življenje, ki krije neznane moči v sebi kakor tihi tolmun v vaškem potoku.

In še enkrat se je doteknila ta neznana, nevarna in zla moč, ki je razprostrta preko teh pustih, odljudnih hribov, ki vlada zastrta ali vedno živa v ljudeh teh krajev, še enkrat se je doteknila mojega bitja.

V tisti vasi je živel mlad človek, ki ni bil zdrave pameti. Zamišljeno je hodil okrog, z nikomer ni govoril, za nobeno stvar se ni brigal. Včasih ga je kdo vzel, da je našagal in nasekal drv, drugega ni delal in tudi ni znal. Tisto popoldne je bil pri kmetu sredi vasi. Tudi gospodar sam je sekal drva, in ker mu je bilo dolgčas, prišla mu je neumna misel in začel je fanta dražiti. Porinil mu je klobuk z glave, dregnil ga je v stran, potegnil ga je za rokav, in če je fant, Miha mu je bilo ime, pogledal kvišku, je napravil nedolžen obraz, kakor da se ne bi bilo nič zgodilo. Smejal se je natihoma začudenemu in jeznemu obrazu fantovemu in ni se mogel premagati, da bi svoje šale ne nadaljeval. Mihi so se že parkrat oči zabliskale, parkrat je zaškripal z zobmi, in ko ga je kmet zopet sunil s pestjo v rebra, je čudno in kratko zakričal, pograbil poleno in ga zalučal kmetu v glavo, da se je hipoma zgrudil na zemljo. Potem je pobral drugo poleno in ga hotel vreči na ležečega, ali priskočili so ljudje, ki so šli po poti mirno in zagnali krik.

Kmalu je bila vsa vas pokoncu. Nori Miha je še bolj pobesnil in komaj so ga ukrotili in ga zvezali. Vsi kmetje so bili razjarjeni in so fanta topli, suvali, vlekli za lase in ušesa, da je bil vedno bolj rdeč v lice in vedno bolj besen. Gospodarja so kmalu pripravili nazaj k zavesti, ali moral je leči v posteljo, ker se mu je še vedno meglilo pred očmi.

Norega Miho so trdno zvezali in ga vrgli pred hišo na tla. Škripal je z zobmi, bele pene je imel okrog ustnic in oči so mu

sijale kakor žerjavica. Vedno bolj gosto so se rinili ljudje okrog njega, klofutali so ga in nobenega ni bilo, ki ga ni vsaj z ного sunil.

»Hudoba! Ali vidite, kako peklenske oči ima! Obseden je!«

In še bolj so ga tolkli. Ženske so prinesle vodo in so ga polivale ž njo. V obraz so mu škropili in on je vselej čudno zarjul. Kmetje pa so se smejali in videlo se je na vseh obrazih, s kako slastjo ga tolčejo in gnjavijo, s kako slastjo bi ga mučili, tako da bi tekla kri, do smrti.

Jaz sem stala zraven in tresla sem se po vsem telesu. Ali ni me bilo groza in nič se mi ni smilil fant, ki je imel že ves zatekel obraz in mokro, zamazano obleko. Nekaj rdečega mi je zamigljalo pred očmi in prešerna želja se me je polastila, da tudi jaz pristopim tja in ga udarim s pestjo v obraz. Ustnice so se mi raztezale v smeh in zla in razkošna misel mi je bušila v glavi. Zakričali so jo drugi, isto misel, glasno: »Ubijmo ga!«

In čutila sem, da bi mi bilo mogoče z drugimi, hladnokrvno in z uživanjem ubiti tega norega človeka, ki meni ni storil ničesar. Groza me je bilo samo nad seboj, ali vendar me je ta divja misel vso prevzela in neko čudno razkošje me je objemalo, ko sem gledala, kako drugi vedno bolj besno pretepavajo zvezanega in rjovečega fanta. Bil je divji prizor in meni je bilo, kakor da se je vsa divjost in besnoča teh ljudi okrog mene zgrnila name. Šele čez par minut sem se prevedela in od straha in groze sem se razjokala.

»Pustite ga!« sem zavpila in nekateri so z začudenjem pogledali v moje izpremenjeno lice.

Zdelo se mi je, kakor da se je prelomilo neko temno prokletstvo, kakor da je hudobno in peklensko čuvstvo, ki nas je za neki čas vse obvladalo, hipoma popustilo. Nikomur nisem pogledala v oči, bilo me je sram in zazdelo se mi je, kakor da se vsi sramujemo eden pred drugim.

Nikoli ne pozabim tega prizora in še danes mi je tesno in mučno, kadarkoli se zmislím na to.

Čudne moči so v človeških dušah, čudne in strašne. Velike so in divje in ne poznajo mej in ne mere, kadar privro na dan.

A tam v onih daljnjih hribih, kjer prehaja vse iz stoletja v stoletje nekaljeno, neoslabljeno, kjer ne vlada razum, ampak le prirojeni in vzgojeni instinkti, tam so te moči še jačje in strašnejše, uničujoče. Če ugonobijo samo človeka, iz katerega so vzplamtele, če se ne vržejo pohlepno tudi na druge, je še sreča. Kakor lačni plameni segajo okrog sebe in gorje, kogar omamijo in zvabijo! —

